

จากเสรีประชาธิปไตยสู่ฟาสซิสต์

1. แนวคิดเกี่ยวกับฟาสซิสต์

ในทัศนะของมาร์กซิสต์ เลนินนิสต์ ระบบฟาสซิสต์ เป็นระบบเผด็จการของนายทุน แต่สวมน้าจากชาตินิยมและระบบตัวแทนอาชีพ จุดหมายของฟาสซิสต์ คือ ทำลายขบวนการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ โดยอาศัยพลังสนับสนุนจากนายทุนน้อย ข้าราชการ และคนงานที่มีจิตสำนึกต่ำ พวกฟาสซิสต์บางครั้งอาจแกล้งใช้ถ้อยคำโจมตีระบบเผด็จการของนายทุน แต่ทันทีที่ครองอำนาจรัฐ ก็จะแสดงตัวออกมาว่าแท้จริงเป็นระบบเผด็จการของนายทุนขนาดใหญ่ ในทัศนะมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ ฟาสซิสต์ คือ ทุนนิยมเผด็จการ เป็นทุนนิยมที่ใช้อำนาจรัฐช่วยนายทุน¹

ฟาสซิสต์² หมายถึงระบบเผด็จการของการอนุรักษ์นิยมทุกแบบ ซึ่งถ้ากล่าวในสายกลางแล้ว หมายถึงระบบเผด็จการอนุรักษ์นิยมที่มีลักษณะเป็นระบบเผด็จการที่ดำเนินการอยู่ในประเทศอุตสาหกรรม พลังอันแท้จริงของลัทธิฟาสซิสต์ คือ แนวอนุรักษ์ในประเทศอุตสาหกรรม ลัทธิทุนนิยมรู้สึกว่าคุณได้ถูกคุกคามจากลัทธิสังคมนิยม หรือลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยฝ่ายนายทุนเชื่อว่าการปฏิวัติในอนาคตอันใกล้ ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็จะมีการทำลายระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในปัจจุบันการผลิตระบบฟาสซิสต์ นี้ก็มีลักษณะอนุรักษ์นิยมเลยทีเดียว แต่มีแนวโน้ม

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง (อิตาลี), หน้า 272 ซึ่ง Quoted จาก Program of the Communist International 1928 Definition of Fascism in Eugen Nider Varieties of Fascism (New York : Van Nostrand Reinhold, 1964), pp. 146 - 147.

² เก็บความจากข้อเขียนของ สมพงษ์ ชุมภักดิ์, "ลัทธิฟาสซิสต์ ความหมายทางสังคมและสถาบัน" วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 1 คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (มิถุนายน - พฤศจิกายน, 2518), 38 - 44.

ที่จะคงไว้ซึ่งระเบียบนายทุน การจักรรวมคน การจักรองค์การ ระเบียบวินัย ได้กระทำอย่างองค์การรวม (Corporation Organization) ซึ่งจำกัดการแข่งขันและอยู่ภายใต้การควบคุมของบริษัทใหญ่ ๆ กระนั้นก็คือ ระบบฟาสซิสต์ ก็เป็นการแสดงออกทางการเมืองแบบหนึ่งของระบบนายทุนแบบใหม่ โดยมีพรรคการเมืองพรรคเดียวที่กุมอำนาจการปกครอง มีการจักรระเบียบองค์การของพรรคเข้มงวดมาก นอกจากนี้ ยังมีการโฆษณาชวนเชื่ออย่างมีระบบ ใช้การโฆษณาชวนเชื่ออย่างกว้างขวาง การโฆษณาชวนเชื่อก็กระทำแบบซ้ำ ๆ ซาก ๆ ติดต่อกันเป็นเวลานาน ๆ โดยการใส่คำขวัญ เครื่องหมาย สัญลักษณ์ และรูปของผู้นำพรรค เผยแพร่อยู่เสมอ เป็นคำขวัญที่ปลุกเร้าให้ตระหนักถึงความหยิ่งในชาติ ความกล้าอันตรายจากต่างชาติ ความฉันทในการป้องกันประเทศ ซึ่งนำไปโดยผู้เผด็จการ นอกจากนี้ ในการโฆษณาทางการเมืองยังมีแนวโน้มที่จะโฆษณาคุณภาพของผู้เผด็จการ โดยมุ่งที่จะให้เป็นศักดิ์สิทธิ์ทางการเมือง (Idole Politique) และเป็นเทวา (Sub-Humaine)

เมื่อพิจารณาถึงฟาสซิสต์แล้ว เห็นได้ว่าตามลัทธิที่ประกาศฟาสซิสต์เป็นชาตินิยม และรัฐนิยม ให้ความสำคัญสูงสุดแก่ชาติและรัฐ ในฐานะตัวแทนของชาติมากกว่าจะให้ความสำคัญแก่ชนชั้นนายทุน แต่มีข้อนาสงสัยอย่างยิ่งว่าทำไมลัทธินี้ จึงไม่มีข้อเสนอกระจายกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต หรือโอนปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ เท่ากับว่าลัทธินี้ยอมรับระบบกรรมสิทธิ์แบบเคิม ซึ่งอาจเป็นแบบศักดินา หรือนายทุนก็ได้ ระบบอินทรีย์ชาตินิยม (Organic Nationalism) ที่ฟาสซิสต์เสนอเอง ก็มีลักษณะโครงการเป็นแบบมีขั้นตอน สายการบังคับบัญชา สมาชิกแต่ละคนแม้เป็นส่วนของอินทรีย์ ต่างก็มีฐานะและบทบาทต่างกัน บางคนอยู่เหนือบางคน เท่ากับยอมรับว่ามีนายทุนผู้ครอบครองปัจจัยการผลิต พร้อม ๆ กับมีลูกจ้างผู้ปราศจากปัจจัยการผลิตอยู่ในอินทรีย์เดียวกับอินทรีย์ของฟาสซิสต์ เป็นอินทรีย์ที่ส่วนประกอบมีฐานะเหลื่อมล้ำกัน ฉะนั้น แม้ว่าลัทธิฟาสซิสต์จะไม่ประกาศสนับสนุนระบบนายทุน โดยสาระสำคัญของลัทธิแล้ว เท่ากับเป็นการสนับสนุนระบบนายทุน (ศักดินา)¹

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เรื่องเคิม, หน้า 207.

2. แนวโน้มสุฟาสหิสม์

เหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ. 2475 นั้น เป็นการเสียอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้อำนาจเศรษฐกิจ การเมือง ต้องตกไปสู่บุคคลกลุ่มหนึ่งเรียกว่าคณะราษฎร โดยถือว่ากลุ่มของคนเป็นตัวแทนของประชาชน พร้อมกับนำอุดมการณ์ประชาธิปไตยมามอบให้ประชาชน ทั้ง ๆ ที่จิตสำนึกของประชาชนเป็นอนุสรณ์คตระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น อำนาจในการปกครองก็หาได้ตกถึงประชาชนนั้นไม่ กลับกลายเป็นว่าอำนาจในการปกครองอย่างแท้จริง ตกอยู่ในกลุ่มข้าราชการ ซึ่งเป็นพลเรือนและทหารในกลุ่มคณะราษฎรนั่นเอง ภายหลังจากปฏิวัติคราวนั้น ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของคณะราษฎร แม้ว่าหลวงวิจิตร-วาทการพยายามจัดตั้ง "คณะชาติ" ขึ้น โดยการสนับสนุนของหลวงประดิษฐา และสมาชิกของคณะราษฎรก็ตาม แต่ปรากฏว่า พระปกเกล้าฯ ทรงไปเห็นด้วย เพราะกลัวการแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ถึงแม้ระยะหลัง พระองค์จะทรงเห็นด้วยว่าควรจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีก แต่ก็ปรากฏว่าไม่ได้มีการจัดตั้งคณะชาติขึ้นเลย อาจจะเป็นไปได้ว่า ผู้ริเริ่มจัดตั้งและรัฐบาลยุคนั้น ไม่มีความตั้งใจจริงที่จะให้เกิดพรรคการเมืองขึ้น และในระยะหลัง เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ก็ปรากฏชัดจากคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี¹ ซึ่งกล่าวแก่ประชากรของชาติโดยทางวิทยุกระจายเสียง ว่ารัฐบาลเห็นความสำคัญของการมีพรรคการเมือง แต่ขณะนี้ยังไม่ให้มี เพราะเป็นของใหม่ ประชาชนจะต้องเรียนรู้เสียก่อน ถึงความตอนหนึ่งว่า "รัฐบาลก็มีไค่หนึ่งนอนใจ ไค่สั่งให้ผู้มีความรู้ในทางการนี้ จัดการเสนอร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองขึ้น แต่เรื่องพรรคการเมืองนี้ เป็นของใหม่สด ๆ ของชาติไทย เราในชั้นต้นก็ยอมต้องมีข้อจำกัดเพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ไปในทางให้เป็นโรงเรียนสอนกันก่อน หวังว่าจะเป็นการปล่อยให้สภาพตามรัฐธรรมนูญยิ่งขึ้นให้บริบูรณ์อีกด้วย..."

¹ คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี กล่าวแก่ประชากรของชาติ โดยอาศัยวิทยุกระจายเสียง. วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2483, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57, หน้า 12.

หลวงพิบูลสงคราม ได้กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ในกรณีที่นายเตียง ศิริขันธ์
 ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ได้เสนอญัตติร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2482
 ต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสรุปหลักการไว้ว่า ให้มีพรรคการเมืองขึ้น ความตอนหนึ่งว่า¹

"เรื่องนี้ควรแยกพิจารณาเป็นประเด็น ๆ ไปคือ

1. รูปร่างของประเทศไทย ราษฎรของเรายังไม่เข้าใจระบอบการปกครองนี้
 คืออย่างต่างประเทศ ฉะนั้น จึงต้องค่อยทำค่อยไป จะไปเปรียบกับต่างประเทศไม่ได้ เพราะ
 เราตั้งระบอบนี้มา 200 ปีแล้ว

2. เจตนาของรัฐบาล รัฐบาลนี้ถือว่าเป็นรัฐบาลของราษฎร รัฐบาลรับฟัง
 เรื่องราษฎร ผู้แทนราษฎรคนใดเสนอความเห็นดี รัฐบาลก็ทำตาม เรายังไม่มีความเห็นขัด
 กัน เพราะเราตามใจผู้แทนราษฎรและราษฎร

3. เกี่ยวกับความปลอดภัย ควรคิดว่า จะให้สำเร็จผลบริบูรณ์ในการปกครอง
 ราษฎร ก็ต้องให้ความปลอดภัยแก่ชาติด้วย ที่แล้วมาความปลอดภัยแก่ชาติยังไม่พอ"

ดังนั้น คณะราษฎรไม่ยอมให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีก โดยไม่ยอมเรียกตน
 เองว่า พรรคราษฎร แต่จดทะเบียนเป็นสมาคมคณะราษฎรแทน นัยว่าเพื่อมิให้มีการจัดตั้ง
 พรรคฝ่ายค้านขึ้น จึงเลี้ยงเรียกชื่อพรรคการเมืองของตนเป็นสมาคมเสีย ที่จริงแล้วระบบที่
 ประเทศใดโดยยอมให้มีพรรคการเมืองพรรคเดียวปกครองประเทศโดยประชาชน ไม่มีโอกาส
 เลือกรพรรคอื่นเลย ถึงแม้จะพยายามเรียกตนเองว่าเป็นประชาธิปไตยเพียงไร ก็มิใช่ประชา-
 ธิปไตยอยู่นั่นเอง แต่เป็นเผด็จการโดยพรรค

จากรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 แสดงให้เห็นว่าคณะราษฎร
 ต้องการจะรักษาอำนาจไว้อย่างน้อยก็จริงอยู่ แต่ในระยาะเวลานั้น เป็นข้อที่น่าเห็นใจ คณะ

¹ แผนกเก็บและห้องสมุด กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการ
 ประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 30 วันศุกร์ที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2482.

ราษฎรในอันที่จะรักษาความสงบของบ้านเมือง และต้องการให้ประชาชนให้ได้รับการศึกษา และมีความรู้ในเรื่องประชาธิปไตยมากขึ้น โดยรัฐบาลได้ทุ่มเทงบประมาณด้านประถมศึกษา เป็นเงินจำนวนมาก แม้กระนั้น หลังจากที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483 ซึ่งมีการยืมมีสมาชิกประเภท 2 จาก 10 ปี เป็น 20 ปีแล้วก็ตาม เช่นในปี 2484 รัฐบาลให้เงินงบประมาณด้านประถมศึกษาถึง 7,701,291 บาท จากเงินงบประมาณ กระทรวงศึกษาทั้งหมด 15,645,025 บาท สถานะการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลง 2475 เป็นระยะที่กลุ่มต่าง ๆ พยายามแย่งชิงอำนาจ ฉะนั้น การเมืองไทยในยุคนั้นจึงมีปัญหาคความขัดแย้งระหว่างกลุ่มขุนนางเก่า-เจ้านิยม และกลุ่มผู้ก่อการอีกด้วย กบฏบวรเดช การสละราชสมบัติของพระปกเกล้าฯ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารด้วยกันเอง เป็นการแสดงให้เห็นการขาดเสถียรภาพในการเมืองของประเทศในขณะนั้น

และในเหตุการณ์เอง หลวงพิบูลสงคราม ก็ได้ไต่เต้าขึ้นมา โดยเฉพาะเมื่อมีการยึดอำนาจคืนจากพระยามโนปกรณนิติธาดา และการปราบกบฏบวรเดช ซึ่งได้สร้างวีระบุรุษขึ้นมา คือหลวงพิบูลฯ นั่นเอง ในปี 2477 หลวงพิบูล ก็ได้เป็นรัฐมนตรีกลาโหม และในระยะนั้นเอง หลวงพิบูลได้มีการปรับปรุงภายในวงการทหารเป็นอย่างมาก งบประมาณได้รับเพิ่มจากเดิม เป็น 2 เท่า¹

จนกระทั่งใน พ.ศ. 2481 หลวงพิบูลสงครามได้ไต่เต้าขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อหนังสือพิมพ์ไปถามพระยาพหลฯ ว่าทำไมจึงไม่มอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้พระยาทรงฯ พระยาพหลฯตอบว่า² "ถ้าผมให้พระยาทรงเป็น พระยาทรงก็จะเป็นคิกเคเตอร์เท่านั้นเอง"

¹ สุทัศน์ นำนพสุชสันต์ (แปลเก็บความจาก David A. Wilson. The Military in Thai Politics & The Role of The Military in Undeveloped Countries ของ John J. Johnson) จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ฉบับที่ 2 (มกราคม, 2518), 7.

² เสลา เรขะรุจิ, นายกรัฐมนตรีคนที่ 2 พระยาพหลพลพยุหเสนา บันทึกเชิงประวัติ-ศาสตร์ 43 ปี เมื่อมวลชนเป็นใหญ่ในสยาม (พระนคร : โรงพิมพ์ประชาชน, 2518), หน้า 70.

ทัศนคติของหลวงพิบูล ในระยะแรกของทัศนะพระยาพลนั้น ยังเป็นนักประชาธิปไตย หลวง
 ประดิษฐ์เองก็มีความเห็นคล้ายกับพระยาพล โดยเห็นว่าหลวงพิบูลในระยะแรกนั้น ได้ดำเนิน
 กิจการบ้านเมืองไปทางระบบประชาธิปไตย "ในระยะแรกที่พันเอกหลวงพิบูล เป็นนายก-
 รัฐมนตรีนั้น ได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบอบประชาธิปไตย มีอยู่อย่างหนึ่งที่ปฏิบัติ
 ไปจากอุดมคติเดิมของคณะราษฎรที่นายทหารในยามปกติบียศอย่างสูง เพียงแค่นายพันเอก
 เท่านั้น แต่หลวงพิบูล ได้รับแต่งตั้งจากคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธย
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้นายพลตรีหลวงพิบูล ได้พบกับข้าพเจ้าและอีกหลายคนว่า จะคงมียศ
 เพียงนายพลตรีเท่านั้นแก่คณะผู้สำเร็จราชการ ซึ่งเวลานั้นประกอบด้วยพระองค์เจ้าอาทิตย์
 และเจ้าพระยาพิชิตาเยนทร์ ในพระปรมาภิไธยพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เลื่อนยศหลวง
 พิบูลจากนายพลตรี เป็นจอมพล โดยขอให้หลวงอดุลย์เดชจรัส ช่วยเป็นผู้ลงนามรับรองพระ-
 บรมราชโองการ ซึ่งเรื่องนี้หลวงพิบูล มิใคร่รู้ตัวมาก่อน... ต่อมาคณะผู้สำเร็จราชการแทน
 พระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้
 บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการปกครองประเทศ
 ตามระบบเผด็จการมากขึ้น"¹

เมื่อปี พ.ศ. 2482 หลวงพิบูล ก็ได้ตั้งศาลพิเศษพิพากษาประหารชีวิตประักษ์เสีย
 18 คน โดยขอหากบฏ เป็นเหตุให้เกิดความหวาดกลัวในหมู่ประชาชน และประักษ์ทางการเมือง
 เมืองของหลวงพิบูล หลังจากนั้น ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 โดยแก้ไขเพิ่มเติม
 ว่าควยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483 ยึดการมีสมาชิกประเภท 2 จาก 10 ปี เป็น 20 ปี
 แก้ไขเพิ่มเติมว่าควยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช 2485 บัดฉิคว่าสมาชิก
 สภาผู้แทนราษฎรที่เลือกตั้งเป็นเวลา 4 ปีนั้น ถ้าเป็นการพ้นวิสัยโดยบีเหตุขัดข้องต่าง ๆ ที่
 จะเลือกตั้งไม่ได้ ก็อาจตราพระราชบัญญัติขยายอายุสมาชิกของผู้แทนราษฎรออกไปอีกก็ได้

¹ ปรีดี พนมยงค์, จึงพิทักษ์เจตนารมย์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม
 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์, 2518), หน้า 20 - 22.

การยกอายุของสมาชิกประเภทที่ 2 จาก 10 ปี เป็น 20 ปีก็คื หรือการขยายอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไปอีก นี่เป็นการลดความเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ออกไปอีก ซึ่งเป็นการไม่รักษาคำมั่นสัญญาที่ประชาชน เพราะปกติแล้ว รัฐธรรมนูญที่ผ่านมาก็เป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มี 2 สภา สภาล่างนั้นให้ประชาชนเป็นผู้เลือกเข้ามา ส่วนสภาสูงนั้นให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง แต่ในทางปฏิบัติ ก็ทรงแต่งตั้งจากรายชื่อที่นายกรัฐมนตรีเสนอมาให้อยู่แล้ว ดังนั้น การแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ จึงเป็นลักษณะสงวนอำนาจไว้ในกลุ่มของคนเท่านั้น สถาบันที่กำหนดขึ้นในระบอบการปกครองใหม่ ได้กลายเป็นเครื่องมือที่คำจุนอำนาจในการปกครองประเทศของคณะราษฎร หลังจากนั้น ก็มีกระแสการเผยแพร่ลัทธิ "ผู้นำ" และความคิดที่ว่าในสถานการณ์ของโลกขณะนั้น กองทัพและทหารเท่านั้น ที่จะสามารถกู้ชาติให้พ้นภัยอันตรายได้ ในขณะที่ตัวเอง คำว่า "ผู้นำ" ได้เริ่มมีการใช้ขึ้นอย่างประปราย และมากขึ้นตามลำดับ อาทิเช่น เชื้อผู้นำชาติพ้นภัย ในทำเนียบรัฐบาล ได้มีการแต่งตั้งกรรมการขึ้นหลายชุด และก่อตั้งธรรมเนียมประเพณีขึ้นใหม่ "หลังจากที่หลวงวิจิตรวาทการ ได้กลับจากการเดินทางไปฮานอย เพื่อชมกิจการโบราณคดีของสำนักตะวันออกไกล แล้วนายกรัฐมนตรีได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาปัญหาควนอนอกระเบียบวาระ โดยให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้แถลงเปลี่ยนชื่อ "ประเทศสยาม" เป็น "ประเทศไทย" หลวงประดิษฐ์อภิบาลไว้ว่า จุดประสงค์เบื้องหลังของนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี ส่วนหนึ่งต้องการเปลี่ยนชื่อประเทศว่าประเทศไทย ก็เพื่อรวมชนชาติไทยในดินแดนต่าง ๆ เข้าอยู่ในมหาอาณาจักรไทย¹

เนื่องจากในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะบุคคลผู้ดำเนินการปฏิวัติ ซึ่งเรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" พยายามหาวิธีการสร้างความจงรักภักดีของประชาชนที่เดิมมีอยู่ต่อองค์พระมหากษัตริย์เพียงแห่งเดียว ให้เกิดมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อชาติขึ้นใหม่ ดังนั้น การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนคนไทย จึงเป็น

¹ ปรีดี พนมยงค์, ความเป็นมาของชื่อ "ประเทศสยาม" กับ "ประเทศไทย" (กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์นิติเวช, 2517), หน้า 7 - 8.

วิธีการหนึ่งที่จะรวบรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ประชาชน และสร้างความจงรักภักดีให้เพิ่มขึ้นต่อชาติ¹

มีการจัดตั้งราชบัณฑิตสภาฝ่ายวิชาการต่าง ๆ เพื่อประกาศงานค้นคว้าใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ราชบัณฑิตฝ่ายอักษรศาสตร์ ได้ปรับปรุงภาษาไทย โดยการใช้ภาษาไทยง่ายเข้า มีการจัดการประกาศเรียนหนังสือแบบใหม่ขึ้น ตลอดจนปรับปรุงการแต่งตั้งของประชาชน ให้ได้มาตราฐานสากลทุกคนจะต้องสวมหมวก²

ในค่านการศึกษาอบรม นักเขียนก็มุ่งไปในทางทหาร เช่น คำกล่าวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวในการอบรมครูเมื่อ พ.ศ. 2485 ความว่า "ให้เด็กไทยในวันนี้ เป็นพลเมืองดี และทหารอันแก่กล้าของชาติในวันหน้า"³ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ต้องการที่จะให้คนไทยลืมของเก่า ๆ ซึ่งได้ถูกรื้อถอนไป รัฐบาลจึงต้องสรรหาอะไรใหม่ ๆ มาแทนที่ ผลเกี่ยวข้องกับขบวนการชาตินิยม คือ การปิดโรงเรียนจีน และควบคุมกิจการต่าง ๆ ของคนจีนภายในประเทศ ตลอดจนหาทางให้กิจการค้าขายเครื่องอุปโภคและบริโภคต่าง ๆ ให้ตกอยู่ในกำมือของคนไทย ดังรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 41/2477⁴ ซึ่งมีการปรึกษาหารือ เรื่องกระทรวงเศรษฐกิจ เสนอเรื่องเตรียมการโรงสีมาเพื่อขออนุมัติตั้งงบประมาณดำเนินการต่อไป โดยใช้สัคมและวางโครงการเป็น 2 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 สีข้าวภายในวงราชการเสียก่อน ซึ่งจะเป็นการบริโภค ประกันความสำเร็จแห่งการผลิตไว้ชั้นหนึ่งก่อน และในชั้นที่ 2 จะไล่สีข้าวส่งต่างประเทศต่อไปในเรื่องคนของเรามีความชำนาญแล้ว ที่ประชุมตกลงรับหลักการในการที่รัฐบาลจะจัดทำโรงสีเสียเอง เพื่อเป็นการทดลองและดำเนินการภายในวงราชการเสียก่อน ต่อเมื่อจะขยายลงไปถึงชายให้แก่นคน

¹ นายพิชัย รัตนพล "วิวัฒนาการควบคุมโรงเรียนจีน" วิทยานิพนธ์ เสนอต่อคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 84.

² เสลา เรขะรุจิ, เรื่องเก็บ, หน้า 72.

³ วัฒนธรรมไทย, การศึกษาสามัคคีและอาชีวะ (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, 2481), หน้า 48.

⁴ แผนกเก็บและหุงสุมุด กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 41 วันอังคารที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2477.

ภายนอกแล้ว ตอนนั้นจึงควรคิดตั้ง Public Corporation ใ้ให้กระทรวงเศรษฐกิจทำ detail scheme ส่งกระทรวงการคลังพิจารณา ให้กระทรวงคลังทำเสนอคณะกรรมการ ครั้งต่อไป"

และต่อมารัฐบาลได้สร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นหลายโรง รวมทั้งการซื้อโรงงานของชนต่างชาติ โดยรัฐเข้าดำเนินการเอง มีการตั้งบริษัทไทยทำการสีข้าวขึ้น เพื่อรับซื้อข้าวเปลือกสีเป็นข้าวสารส่งไปจำหน่ายต่างประเทศโดยตรง ให้กรมรถไฟเป็นตัวแทนของบริษัทชาวไทย จัดการซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากชาวนา

เกี่ยวกับการจัดตั้งบริษัทค้าพืชผลไทย ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตกลงให้รับหลักการให้กรมรถไฟจัดตั้งบริษัทขึ้น โดยให้กรมรถไฟเป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ โดยที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีการปรึกษาหารือกันดังนี้

"นายคิเรก ชัยนาม กระทรวงเศรษฐกิจรายงานว่า ได้สังเกตเห็นชาวไทยเวลานี้ไม่ค่อยรู้จักค่าของการค้า เป็นเหตุให้ชนต่างชาติเข้ามาทำหน้าที่อย่างแน่นหนา ทำให้สินค้าต่าง ๆ ถูกกดราคา และลำพังคนไทยเป็นรายตัวแล้ว คงไม่สามารถเข้าไปแข่งขันแย่งคืนมาได้ กระทรวงเศรษฐกิจจึงเห็นว่า ถ้าจะให้กรมรถไฟทำการค้าพืชผลไทย คงจะได้ผลดี เพราะกรมรถไฟเคยทำหน้าที่รับซื้อข้าวให้บริษัทชาวไทยได้ผลดีมาแล้ว ฉะนั้น จึงขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ให้กรมรถไฟจัดตั้งบริษัทขึ้น โดยมีทุน 50,000 บาท ให้กรมรถไฟถือหุ้นมากกว่า 50% และให้เฉพาะคนไทยเท่านั้น ถือหุ้นได้ ทั้งนี้ได้ปรึกษาอธิบดีกรมรถไฟแล้ว เห็นว่าขั้นตอนนี้จะเรียกทุนเพียง 25% ก็เป็นการพอเพียง

หลวงประดิษฐ์ มนุธรรม จะเอาเงินที่ไหน นายพันเอกหลวงเสรีเริงฤทธิ์ ใช้เงินกรมรถไฟก็ได้ วิธีดำเนินการนั้นแบ่งเป็น 2 ชั้น ชั้นที่ 1 ประกาศโฆษณาให้พ่อค้าไทยและชาวกสิกรทราบ เมื่อมาฝากสินค้าขาย เราตีราคาและให้เงินพอสมควร แล้วนำสินค้ามาขาย ชาวกสิกรที่ทำของเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่งมาให้เรา ให้เงินครึ่งหนึ่งก่อน เมื่อขายได้แล้ว จึงคิดค่าระวางที่หลัง ชั้นที่ 2 ในขณะเดียวกัน เราตั้งร้านในตำบลใดตำบลหนึ่ง ที่ประชุมตกลงรับ

หลักการและอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้..¹ รัฐตั้งบริษัทไทยนิยมขึ้น และตั้งบริษัทจังหวัด
 ขึ้นทุกแห่ง เพื่อทำหน้าที่คนกลางในการค้า มีการออกกฎหมายสงวนการให้สัมปทานรังนกแก
 องค์กรของรัฐบาล หรือตัวแทน นอกจากนั้น พระราชบัญญัติเกลือและยาสูบ ได้ให้อยู่ภายใต้
 การควบคุมของรัฐบาล ตลอดไปจนถึงกิจการธนาคาร ซึ่งได้จัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย
 และเข้ามีหุ้นในธนาคารพาณิชย์² รัฐบาลในยุคนั้นจึงเข้าบาสู่การเป็นนายทุนผูกขาดเสียเอง
 ผสมกับแนวนโยบายที่เคารพกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของเอกชน ดังนั้น ในระยะหลัง ๆ กฎหมาย
 เพื่อให้กรรมกรได้รับความเป็นธรรมจากการประกอบอาชีพลูกจ้างของตน จึงได้รับการคัดค้าน
 อย่างแข็งขันจากรัฐบาล ซึ่งทำให้ชนชั้นผู้ใช้แรงงานต้องเสียเปรียบ เช่น ในปี พ.ศ. 2481
 เมื่อผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้เสนอกฎหมายกำหนดเวลาทำงานของคนงานสูงสุด
 วันละ 8 ชั่วโมง และห้ามทำงานหลังเที่ยงคืนไปแล้ว นายจ้างที่ฝ่าฝืน กฎหมายนี้จะมีโทษ
 จำคุกหนึ่งเดือน หรือปรับ 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถึงแม้จะได้มีการอภิปรายปัญหานี้
 ในสภา แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็มิได้ผ่านสภาในปี 2483 ผู้แทนจังหวัดนครราชสีมา ได้เสนอ
 ร่างพระราชบัญญัติอีกฉบับหนึ่ง เกี่ยวกับแรงงานสัมพันธ์ต่อสภา แต่สภาไม่เห็นชอบด้วย เหตุผล
 สำคัญที่รัฐบาลคัดค้านร่างพระราชบัญญัติเหล่านี้ เพราะว่ามีผลกระทบต่อสถานะการณ
 เศรษฐกิจของประเทศ

สาระสำคัญของระบบเศรษฐกิจเมืองไทยขณะนั้น มีการเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
 คงรักษาระบบทุนนิยมไว้ แต่มีลักษณะพิเศษก็คือ รัฐเข้าประกอบการเสียเองส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เพราะ
 ประชาชนมิได้มีความคุ้นเคยในเรื่องอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมมาก่อน แต่อย่างไรก็ดี เมื่อ
 เห็นว่ากิจการใดควรปล่อยได้ ก็จะปล่อยให้เอกชนดำเนินการต่อไป นอกจากนั้น ยังเน้นเรื่อง

¹ แผนกเก็บและห้องสมุด กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการ
 ประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 15 วันพุธที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2482

² ตามมติคณะรัฐมนตรี ให้ตั้งธนาคารแห่งเอเชีย ให้เป็นไปในทางบริษัทจำกัด การเข้า
 หุ้นนั้นให้เอาทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ และถ้าจำเป็นจะสั่งให้ข้าราชการในกระทรวงในการ
 คลังไปช่วยดำเนินการด้วยก็ได้ จากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 15 พ.ศ. 2482.

รัฐนิยม ชาตินิยม ปลุกฝังทัศนคติเชื่อนำ ให้ความสำคัญค่านิยมการทหารอย่างสูง ก็คึกกันกรรมกร
 มีให้ม้อ่านาจตอรองกับนายจ้าง รวมทั้งต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย จะเห็นได้ว่า รัฐบาลคณะ
 ราชนาวีเริ่มมีแนวโน้มเข้าสู่ระบบฟาสซิสต์ และได้ทำลายอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองเดิม
 ของคณะราษฎรลงโดยสิ้นเชิง

เนื่องจากระบบการปกครองในสมัยหลวงพิบูลสงคราม ได้แก่ ลักษณะชาตินิยมและ
 ทหาร หลวงพิบูลสงครามจึงโอนโอนยอมรับเป็นพันธมิตรกับประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร
 แต่ผลของการร่วมมือกับญี่ปุ่นครั้งนี้ ทำให้เกิดการแตกแยกภายในของคณะราษฎรออกเป็นสอง
 กลุ่ม คือ กลุ่มของหลวงพิบูล และกลุ่มหลวงประดิษฐมนูธรรม อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็น
 จุดแตกแยกและสิ้นสุดของคณะราษฎร หลังจากที่ไ้ร่วมมือกันบริหารประเทศ เพื่อนำประเทศ
 เข้าสู่สู่อุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย แต่ในช่วงหลัง พ.ศ. 2481 - 2485 เมื่อหลวงพิบูลสงคราม
 ได้ก้าวเข้าสู่การมีอำนาจโดยเต็มทั้งทางทหารและการเมือง รัฐบาลคณะราษฎรจึงมี
 แนวโน้มเข้าสู่ระบบฟาสซิสต์ เนื่องจากทหารเข้ามามีอำนาจทางการเมือง อำนาจของพระ-
 มหากษัตริย์ถูกรีดรอนลง ประกอบกับการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยอยู่ในแนวร่วม
 แกนอักษะซึ่งเป็นฟาสซิสต์ จึงมีการเลียนแบบลักษณะฟาสซิสต์ด้วย ถึงแม้ฐานเศรษฐกิจของ
 สักคินาจะเสื่อมลงมาก แต่โครงสร้างส่วนบนยังมีลักษณะสักคินาอยู่ เพราะว่าการพัฒนาพลัง
 การผลิตไม่เพียงพอที่จะรองรับอุดมการณ์ของฝ่ายก้าวหน้า คนชั้นกลางยังอยู่ภายใต้การครอบ
 ครอบงำของระบบสักคินาอยู่มาก ประกอบทั้งราชการยังมีจิตสำนึกแบบเจ้าคนนายคนอยู่ ซึ่งจิต
 นิยมของสักคินาสามารถปรับตัวเข้ากับจิตนิยมฟาสซิสต์ได้

สรุปในทางพฤตินัย คณะราษฎรไม่ได้ปฏิวัติฐานเศรษฐกิจ คือ ไม่สามารถทำให้เกิด
 การเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างแท้จริง เพียงแต่ส่งเสริมสถาบันนายทุน เปิดโอกาส
 ให้พลังระบบทุนนิยมมีโอกาสขยายตัวได้มากขึ้นเท่านั้น ในทางการเมือง คณะราษฎรยังไม่
 บรรลุอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ใ้ตั้งไว้ เพราะระบบการเมืองกลายเป็นระบบฟาสซิสต์ในที่สุด
 คณะราษฎรเพียงแต่ล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชและสักคินาในรูปเดิม.